

Demokratiaa Töölönlahdella:
ajelehtiminen ja sivustakatsoisuus
esitystaideteoksessa *Valvojat* ja
novellissa ”Pahan omantunnon päivä”

—

Laura Piippo & Ville-Pekka Sorsa

Demokratian uhat ymmärretään usein sille ulkoisiksi voimiksi, mutta demokratiaan liittyy myös sisäisiä vääristymiä (Urbanati 2014). Yksi keskeisimmistä vääristymistä on sivustakatsoisuus, jossa kansalaiset omaksuvat politiikan passiivisen sivustakatsojan roolin. Sen myötä demokratia supistuu eliittien julkiseksi spektaakkeliksi ja kansalaisten poliittinen toimijuus symbolisiksi rituaaleiksi. Todelliset päätökset tehdään suljettujen ovien takana ilman kansalaisten aloitetta tai läsnäoloa. Kansalaistoiminnasta tulee astroturffattua eli ylhäältä päin ohjattua tai tuotettua näennäisliikehdintää, eräänlaista kansalaisaktiivisuudeksi naamioitua mainoskampanjaa. Sivustakatsoisuuden vääristämässä demokratiassa valta on periaatteessa kansalaisilla, mutta käytännössä he eivät käytä sitä. Ulkoapäin katsottuna demokratia elää ja voi hyvin, mutta sisältäpäin katsottuna kansalaiset ajeltivat piilossa olevien voimien armoilla. Kaunokirjallisuudessa sivustakatsoisuuden voikin nähdä kytkeytyvän kiinnostavasti juuri ajeltijan hahmoon.

Tässä esseessä tarkennamme katsemme ajeltimisen lävitse demokratian kysymyksiin ajankohtaisen esimerkin kautta. Raekallio Corp. -tanssiryhmän ja Kansallisteatterin tuottaman, paljon huomiota osakseen saaneen vuorovaikutteisen *Valvojat*-esitystaideteoksen (2023) keskeisiä aiheita olivat turvallistaminen, salaliittoteoriat ja teknokraattiset fantasiat uuden informaatioteknologian aikakaudella 2020-luvun alussa. Koreografi Valteri Raekallion yhdessä kirjailijoiden Harry Salmenniemen ja Jaakko Yli-Juonikkaan kanssa käsikirjoittaman teoksen ajankuvaan kohdistuvan katseen kirkastamiseksi tarkastelemme sen rinnalla toista saman tapahtumapaikan – Helsingin rautatieaseman seudun ja Töölönlahden ympäristön – ja osin samat sivustakatsoisuuden ja ajeltimisen teemat jakavaa teosta, L. Onervan novellia ”Pahan omantunnon päivä” kokoelmasta *Vangittuja sieluja* (1915). Novellissa pinnalla ovat sen julkaisuajankohdan hengessä kansallisvaltioiden pyrkimykset autonomiaan sekä naisliikkeen ja työväenliikkeen kamppailut kansalaisoikeuksien puolesta 1900-luvun alussa. Ajeltivan sivustakatsojan hahmo suhteutetaan näissä kahdessa teoksessa varsin eri tavalla aikansa demokratian keskeisiin kysymyksiin. Millaisia näkökulmia demokratiaan ja ajeltijan hahmoon nämä reilun sadan vuoden ja ilmaisumuodon toisistaan erottamat teokset avaavat?

Ajeltija kaupungissa

Valvojat kehystettiin Kansallisteatterin verkkosivujen esittelytekstissä ”kaupungin yhteiseksi turvallisuusharjoitukseksi” (kansallisteatteri.fi). Teosta esitettiin helsinkiläisessä kaupunkitilassa 17.8.–16.9.2023. Se yhdisteli teatteria, kirjallisuutta, tanssia, äänisuunnittelua, performanssia, psykomaantiedettä ja salaliittoteorioita. Produktion verkkosivujen esittelytekstin mukaan *Valvojat*

”perehdyttää katsojat kokonaisvaltaisesti yhteiskuntamme turvallisuustilanteeseen ja turvallistaa heidät ytimiään myöten”. Teos jalkautti yleisön kirjaimellisesti keskelle erilaisia ajassa liikkuvia ja niin muodon kuin sisällönkin kautta demokratiaa haastavia tai uhkaavia diskursseja.

Esityksessä katsojat kulkivat tuotannon jakamat kuulokkeet korvillaan niistä reittiohjeita kuunnellen Rautatientorilta Kaisaniemenpuistoon ja sieltä Töölönlahden ympäri aina eduskuntatalon portaille asti. Kuulokkeista kuuluva, Kansallisteatterin näyttelijöiden ääneen lukema tekstivalikoima kehysti maisemaan istutettujen tanssijoiden liikkeitä ja antoi vaihtelevia merkityksiä erilaisille kohtauksille ja lavasteille. Usein tarkoituksellisen epäselväksi jäi, mitkä matkalla kohdatuista asioista kuuluivat lavastukseen ja mitkä luonnolliseen maisemaan. *Valvojissa* ergodisen (Aarseth 1997) – eli tavanomaista tai triviaalia enemmän vaivannäköä etenemisessä vaativan – teoksen kokonaistekstistä valikoitui toisin sanoen kunkin katsojan kuultavaksi vain osa. Pääasiallisia läpikulkureittejä tai temaattisia kokonaisuuksia teoksessa oli kolme (Kässi 2023). Katsojat jakautuivat näille kolmelle linjalle melko satunnaisesti. Teos tarjosi kahden katsomiskerran perusteella runsaasti pieniä mutta kokonaisuuden kannalta vähämerkityksisiä valintoja eri tiloissa käytetyn ajan tai kuljetun reitin suhteen, vaikka teoksen kokonaisrakenne oli esitysluonteen vuoksi melko lineaarinen ja kesto ennalta määrätty. Jokaisen katsojan kuulema tekstikokonaisuus muodostui kuitenkin erilaiseksi kuin muilla katsojilla.

Lähes sama kulkureitti piirtyy myös L. Onervan novelliin ”Pahan omantunnon päivä”. Novellissa seurataan miestä nimeltä Samuli Silvo, joka herää eräänä sunnuntaiaamuna Kruununhaasta pahan omantunnon vaivaamana. Hän tuntee syyllisyyttä äitinsä haudan laiminlyönnistä, ja tarina tutkii hänen ajatuksiaan ja muistojaan hänen kävellessään kaupungin kaduilla. Reitti kulkee tunnistettavien maamerkkien kautta Töölönlahden ympäri, poiketen välillä päärautatieasemalla ja palaten lopuksi lähtöpisteeseensä. Silvo pohtii elämän ohikiitävää luonnetta ja kaiken hänen ympärillään olevan, mukaan lukien paikkojen ja ihmisten, väliaikaisuutta sekä omaa suhdettaan erilaisiin ideaaleihin ja niiden mukaiseen toimintaan. Silvon mielenmaisemaa kuvittavat pohdinnat menneistä rakkaussuhteista ja poliittisista pyrinnoista, mutta leimaavin piirre on hänen haluttomuutensa tarttua mihinkään toimeen tai suhteeseen.

Molemmissa teoksissa keskeisessä roolissa on kaupunkitilassa kävellen ajelehtiva hahmo. L. Onervan novelli on *Valvojiin* verrattuna muodoltaan perinteisen staattinen (Aarseth 1997, 65), sen koko tekstivaranto on lukijan saatavilla ja etenemisjärjestys aina sama. ”Pahan omantunnon päivässä” Samuli Silvo ajelehtii ympäri Töölönlahtea omissa ajatuksissaan. Vasta ajattelun pysäyttäminen saa Silvon aina havahtumaan siihen, mihin hän on tullut ajatuksissaan kävelleeksi. Ajelehtimista aiheuttavat ennen kaikkea erilaiset aatteet. Kansallista työvänaatteet ovat saaneet Silvon laatimaan kirjoituksia, jotka nolottavat häntä jälkikäteen. Kristinuskon aatteet saavat Silvon ajelehtimaan jumalanpalvelukseen, kunnes papin puheet herättävät näkemään tilanteen tylsyyden:

Silvo oli unohtunut rukous-asentoonsa. Nyt hän vasta huomasi sen. Saarna oli jo menossa. Ikävältä ja typerältä se kuulosti.

Silvo ojentautui kaiteen yli nähdäkseen papin. Tämä oli kaikkea muuta kuin henkisen näköinen, pään muoto paha, ylhäältä kaponen ja leveten valtavasti alas poskiin ja leukoihin päin.

Taisin sittenkin olla oikeassa tapellessani kirkkoa ja pappeja vastaan, ajatteli hän. Ei niistä ole jumaluuden julistajiksi.

Hänen tuli tuossa tuokiossa taas niin maallisen kevyt olla. Hitto täällä istukoon kauniina kevätpäivänä! Hän avasi hiljaa oven ja hiipi ulos.

Valvojissa ajelehtija on esityksen katsoja. Katsojat jaettiin esityksen aluksi erilaisiin ryhmiin. He laitoivat päähänsä kuulokkeet ja heitä kehoitettiin seuraamaan niiden kautta annettavia ohjeita tarkasti. Lisäksi katsojia ohjeistettiin tarkkailemaan ympäristöään jatkuvasti erilaisten turvallisuusuuhkien, kuten vaarallisimman, rikkaimman tai köyhimmän henkilön tunnistamiseksi. Tarkkailua ohjattiin erilaisilla kehotuksilla kiinnittää huomiota kuultavien tekstien tai kaupunkiympäristön ominaisuuksiin. Lopputuloksena katsojat ajelehtivat ympäri Töölönlahtea kukin omassa kuplassaan.

Aluksi *Valvojien* katsojat suuntasivat eri reittejä pitkin Kaisaniemen puistoon. Puistossa he perehtyivät ryhmästään riippuen erilaisiin teemoihin, kuten esimerkiksi nuorten miesryhmien kokemuksiin. Katsojien kuulokkeistaan kuulemien tekstien tyyli vaihteli. Niissä esiintyi niin terapia-, motivaatio-, influensseri- kuin markkinointipuhettakin. Tekstit attribuoitiin vaihtuvien puhujien, kuten Helsingin pormestari Juhana Vartiaisen, psykologin, psykoterapiakeskus Vastaamon asiakkaan tai espoolaisen yrittäjän nimiin. Katsojia pyydettiin pohtimaan reaktioitaan teksteihin. Esimerkiksi nuorille miehille pyydettiin mieltämään neuvoja työteho-ongelmien ratkaisemiseen, terapiamuodon valintaan ja seksielämän vaihtelun lisäämiseen.

Kummassakin teoksessa keskeinen käännekohta tai valinta tapahtuu – tai pikemminkin näyttää tapahtuvan – rautatietä ylittäessä tai alittaessa, Eläintarhan tai Linnunlaulun kohdalla. Paha omatunto äidin laiminlyödyistä haudasta saavuttaa Silvon sillalla, ja hän suuntaa kävelynsä ”päättäväisesti asemaa kohti”. Kävellessään Silvo kuitenkin päätyy syvälle ideologioita koskevien ajatusketjujen pariin. Tarmonpuuska hiipuu nopeasti, kun matkan vaivalloisuus ja ideologioiden epätäydellisyys muistuu mieleen. Käännekohta paljastuukin näin vain hitaaksi toiminnan hiipumisen kaareksi.

Silvo havahtuu ajelehtimiseen vasta päätyessään reittinsä loppuun:

Kamalanhajuinen ja paksu asema-ilma löi Silvoa vasten kasvoja ovelta kuin saastainen riepu. Se herätti hänet kokonaan siitä unissakulkijatilasta, jossa hän koko päivän oli ollut. Hän sai jälleen järkensä päästä kiinni. Millä matkoilla hän oikeastaan oli? Kenen asioita kulki?

Demokratian kysymyksiin suhteutettuna tämä jakamattomuuden ja jaetun fyysisen tilan sisäisen eriytymisen kokemus on keskeinen: demokratian toteuttaminen vaatii jatkuvasti ylittämään totaalisen kokonaisuuden hallinnan vaatimukset ja ihmisten kokemusten eroavaisuudet.

Silvon havahtuminen johtaa päivälliselle toverien kanssa ja optimistiseen ajatukseen paremmasta huomisesta, jolloin pääsee jälleen töihin opettamaan erityisen hyvältä tuntuvia asioita: helposti yksinkertaistettavia ja sellaisina käsitettäviä historiallisia tapahtumia.

Valvojissa katsoja sai sillalla valita, kumpaa puolta hän lähtee Töölönlah-
tea kiertämään. Reitillä jouduttiin valitsemaan esimerkiksi ulkokuntosalilla
pidettävän Nato-meditaation, Team Finland -tapahtuman tai kaupunkisotaan
valmistautuvan timanttisoturin kuulemisen välillä. Reittivalinnasta riippu-
matta katsoja altistui pidemmälle tekstille, joka oli luonteeltaan aiemmin
kuultuja tekstejä poliittisempi. Toisin kuin ”Pahan omantunnon päivässä”,
kierrokset vain kasvoivat loppua kohden. Lopputulos oli reittivalinnasta riippu-
matta sama: uhkaava ilmoitus puhelimen tietovuodosta ja päätyminen osaksi
hämäräperäistä mielenilmausta eduskuntatalon portaille. Jos katsoja päättäisi
osallistua edessä olevaan ”kokoukseen”, hänen älypuhelimeltaan väitetysti löy-
tynyt laiton materiaali ei muodostuisi ongelmaksi, eikä rikosilmoitusta tehtäisi.

Valvojat päättyi ”kokoukseen” eli mielenosoitukseen eduskuntatalon
edustalle. Tässä vaiheessa katsojat ottivat kuulokkeet pois. Tilalle tarjottiin
Nato-ilmapalloja, banderolleja ja salaliittoteorioiden tunnuksin varustettuja
materiaaleja. Katsojan oli tehtävä valinta performanssimielenosoitukseen osal-
listumisen ja siitä sivuun astumisen välillä (ks. Rantanen 2023). Mielenosoitus

ei jättänyt katsojaa Silvon mukavuudenhaluisen optimismin vaan pikemminkin epävarmuuden tilaan. Miten katsojat muuttuivat yksilöllisistä katsojista joukoksi, joka lähes huomaamatta tuli osallistuneeksi mielenosoitukseen?

Demokratia ja sivustakatsojuus

L. Onerva, oikealta nimeltään Hilja Onerva Lehtinen tunnetaan erityisesti viime vuosisadan alun uuden naisen kuvan ja identiteetin rakentajana ja pohtijana (ks. esim. Parente-Čapková 2014). *Vangittujen sielujen* ilmestymisajankohtana 1915 sortovuosista on häidin tuskin toivuttu, sisällissota pian alkamassa ja naisten äänioikeuskysymys polttavampi kuin koskaan. Novellissa lukijalle tarjoutuu mahdollisuus asettua sen kertojan kanssa ironisen etäisyyden päähän päähenkilö Silvon mietteistä ja edesottamuksista. Silvon asema näyttäytyy onnekkaiden olosuhteiden risteyskentänä, jonka mahdollistaa verrattain mukavan porvarillisen elintason sekä dekadentin elämäntyylin. Silvo näyttäytyy tässä urbanisoituvassa miljöössä (ks. myös Ameel 2014, 92) joutilaana flanöörinä, ”kaupunkielämän virrassa anonyymina kuljeskelevana tarkkailijana” (vrt. Grönroos ym. 2012, 178).

Silvon ylenkatseinen suhtautuminen niin naisasiaa kuin aatteiden puolesta toimimista kohtaan asettuvat ironiseen valoon, ja flanöörin hahmo valottuu vanhanaikaiseksi ja likinäköiseksi:

Tulee mieleen, että sitäkö varten minä tässä raadan ja vaivaan päätäni ja nousen aikaiseen aamulla ja puuhaan ja ponnistan, että viskaisin ne irtonaisen vieraan naisen ylläpitoon. Eipä sillä, elättihän Ellikin itsensä ja hänellä oli sitäpaitsi se etu, että hänen kanssaan saattoi vapaasti esiintyä herättämättä pahaa verta kenessäkään. Keskinkertainen näyttelijätär, pikkuinen, hyvämaineinen vapaa porvaritar. Ei skandaalia eikä liikaa huomiota... Ja Elli piti hänestä paljon ja varmaan nyt ikävöikin. Elli parka!

Silvo valitsee irrallisuuden ja passiivisuuden. Erialaisten ideologioiden tunteminen ja vertailu ei kirjoittauudu yhteiskunnalliseksi toiminnaksi tai demokratian rakenteiden aktiiviseksi käyttämiseksi:

Toistaiseksi täytyi siis sodan, s.o. pahan jatkua. Kunnes kaikki olisivat hyviä, samalla lailla hyviä, sitten menestyisivät kyllä kaikki heidän hyvät aatteensa-kin. Mutta sitä aatetta, käytännöllistä keinoa, joka saisi ihmiset tasaväkisen hyväksi, sitä ei vain ollut. Ei ainakaan Silvossa ollut miestä sitä keksimään. Turhaan hän siis vaivasi päätänsä maailman nurinkuruudella. Koska se asia kerran ei ollut hänen autettavissaan.

Tämän myötä Silvon hahmo näyttättyy demokraattisten kamppailujen osalta sivustakatsojana. Sivustakatsojuutta tuottaa ennen kaikkea porvarillinen idealistinen individualismi ja pyrkimys parhaaseen mahdolliseen yhteiskunnalliseen ideologiaan tai ohjaavaan periaatteeseen. Näiden lähtökohtien valossa ajan keskeiset demokraattiset kamppailut näyttävät likaisilta ja epätäydellisiltä:

Silvo ajatteli yhä vieläkin pienellä kaihomielisyydellä tyhjiin rauennutta maailmanparantajaunelmaansa.

Hän ei enää tiennyt, mikä oli oikein, eikä siis voinut sanottavasti tehdä väärinkään. Mutta sentään omatunto pompotti melkein joka asiasta. Se se oli ihmeellisintä. Kun hän eilen eräästä aikakauslehdessä oli lukenut oman koreanalaisen artikkelinsa kansallisuudesta ja kansanvaltaisesta hallitusmuodosta, oli se tuntunut hänestä valheelta jok'ainoa sana. Jos eivät ihmiset kerran näissä rajoissa voineet pysyä ihmisiksi, kuten muuten historia näytti, niin hiiteen kansallisuudet. Kaikki yhteen kattilaan vain Euroopassa, niinkuin oli jo osittain laita Amerikassa! Ja tasavaltaisuus, kansanvaltaisuus, kaikki edistysmieliset hallitusohjelmat, mitä ne oikeastaan todistivat muuta kuin että usko yksilön kykyyn, yksilön hyvyteen, viisauteen ja voimaan oli kärsinyt auttamattoman vararikon.

Valvojissa katsojat ajetaan irrallisuuteen teoksen rakenteen kautta. Katsojat lähtökohtaisesti atomisoidaan erottamalla heidät kuulokkeilla kaupunkiympäristöstä ja toisistaan. Michel Foucault'n (1926–1984) ajattelua myötäillen voidaan sanoa, että yksilöllistettyä ihmistä on helppo hallita. Kun ihmisten täytyy verrata itseään muihin, muodostaa omia kantojaan ja rakentaa omaa identiteettiään, nousevat erilaiset yksilön tuottamisen teknologiat keskeiseen rooliin hallinnassa. Katsojaa yksilöllistetään monilla tavoilla. Katsojia kehoitetaan havainnoimaan ympäristöään tarkkailevana subjektina ja miettimään omia suosituksiaan teksteissä esiintyville hahmoille. Katsojia myös pelotellaan omien henkilötietojen joutumisella muiden haltuun ja yksilöllisillä rikosepäilyillä ja seuraamuksilla. Disinformaation, salaliittoteorioiden sekä tekstien ja tanssiperformanssien välisten epäselvien viittaussuhteiden myötä katsojat alistetaan paranoialle, jossa kaikki liittyy kaikkeen ja mikä tahansa asia voi näyttättyä yksilölle uhkana (ks. Rantanen 2023).

Katsojia ei kuitenkaan passivoida. Katsojia kehoitetaan esimerkiksi ”näkemään kokonaisuuksia” ja puuttumaan niihin osien sijaan. ”Kokonaisuudet” näyttättyvät teoksessa ennen kaikkea salaliittoteorioina. Esimerkiksi ”Natomediaatiossa” salaliittoteorioiden rakennusaineiksina ovat muun muassa Jens Stoltenberg, ”stalaktiittihautavampyyriapinat” ja suurelta yleisöltä huomaimatta jääneet ”kannabisviljelmät Naton päämajassa”. Esityksen lopun mielenosoituksessa korostuvat puolestaan QAnon-liikkeen keskeiset salaliittoteoriat,

kuten Nesara-Gesara. Kyseisen teorian oletuksena on, että Yhdysvaltain kongressi laati 1990-luvulla salaa lakeja (Nesara), jotka muun muassa muuttivat maan valuuttajärjestelmän, lakkauttivat keskuspankin, mitätöivät valtionvelan sekä poistivat lainojen korot ja tuloverotuksen. Näistä laeista luovuttiin yhtä lailla salaa terrorismin vastaisen sodan alettua. Liikkeen tavoitteena on perustaa uusi globaali talousjärjestys (Gesara), jossa edellä kuvatun kaltaisia lakeja otetaan käyttöön maailmanlaajuisesti.

Vaikka katsojille annetaan teoksessa näennäisesti aktiivisen toimijan rooli, todellisuudessa keskeiset valinnat ovat jo jonkun muun tekemiä. Ryhmien valinta, kuultavat tekstit ja reittivaihtoehdot tulevat annettuna. Älypuhelinia käytetään hallinnan teknologiana. Ilman annetun reitin seuraamista katsoja ei pysty osallistumaan teokseen. Katsojasta tehdään teoksessa sekä teoksen että ympärillä olevan kaupungin suhteen korostetusti sivustakatsoja. Demokratian näkökulmasta *Valvojen* sivustakatsojuus on erityisen painokasta. Monet teoksessa kuultavat tekstit houkuttelevat katsojan näkemään demokratian ongelmana. Esimerkiksi ”Team Finland -tapahtumaa” koskevassa tekstissä korostetaan demokraattisen tasa-arvon ongelmia – rahan pitää ratkaista, ei ihmisten äänen. Sosiaalinen media nähdään hyödylliseksi ”tulevalle kumoukselle”, koska vain työttömät keskustelevat siellä ja tulehduttavat demokratian.

Esityksen päättävän mielenosoituksen tarkoituksena on perustaa ”uusi rahajärjestelmä”, joka aiempien tekstien valossa näyttäytyy jonkinlaisena totalitaristisena talousteknokratiana. Sitä motivoidaan yksilöllisillä moraalisisilla hyveillä, epämääräisillä viholliskuvilla ja esoteerisella valaistumisella. Mielenosoituksen hampaissa on ”häikäilevä, häilyvä, liukas ja limainen maailmanankerias”, tuo ”selkärangaton selkärankainen”, jonka laiskuuden ja passiivisuuden yli ”kokouksen” osallistujien on nyt yhdessä päästävä. ”Edellisen hallituksen kokaiinivelka” on maksettava ja ”globalisteja” vastaan taisteltava. Olemme ”huutaneet pimeyteen”, eikä kukaan ole vastannut. Mutta nyt ”Gesara vastaa” ja nousemme ”pimeästä valoon”. Vaikka salaliittoteoriat ovat epämääräisiä, tarjoavat ne merkitsijöitä, jotka sekä kytkevät katsojan aiemmin kuulemat tekstit mielenosoitukseen että antavat mielenosoitukselle jonkinlaisia jaettuja merkityksiä.

Ergodisessa teoksessa jotain jää aina yhdellä lukukerralla näkemättä, mikä myös osaltaan muistuttaa, ettei kaupunki ole koskaan kaikille sama, eikä yksi politiikka koskaan näyttäydy kaikille samana. Näin rakennettu esitystaideteos aktivoi katsojassa saman kysymyksen: jääkö jotain olennaista piiloon, menevätkö kokonaisuuden hallinnan, jääkö jotain luvattua saamatta, löytyvätkö ainekset oikeanlaiseen jaettuun aikalaiskokemukseen? Tällaiset kokemukset on usein kirjallisuuden yhteydessä tulkittu vaikeiksi ja joskus jopa laskettu teoksen viaksi, vaikka niitä voitaisiin lähestyä myös intentionaalisenä rakenneratkaisuna (ks. esim. Piippo 2016). Demokratian kysymyksiin suhteutettuna tämä jakamattomuuden ja jaetun fyysisen tilan sisäisen eriytymisen koke-

mus on keskeinen: demokratian toteuttaminen vaatii jatkuvasti ylittämään totaalisen kokonaisuuden hallinnan vaatimukset ja ihmisten kokemusten eroavaisuudet.

Valvojen rakennetta voidaan lopun mielenosoituksen kautta tulkita eräänlaisena astroturffauksena eli pyrkimyksenä luoda vaikutelma siitä, että yhteisössä on hyvin laaja tuki tietylle politiikalle. Mielenosoitus näyttäytyy katsojille eri ryhmien kuulemien tekstien valossa eri tavoin. Mutta mikäli katsoja osallistuu mielenosoitukseen, joutuu hän havahtumaan varsin epämiellyttävään tilanteeseen: ulkoapäin katsottuna (esimerkiksi esityksen fiktiivisyydestä tietämättömän sivustaseuraajan näkökulmasta) hän on tullut juuri osallistuneeksi mielenosoitukseen, jossa esiintyy äärioikeistolaisten salaliittoteorioiden tunnuksia ja jonka voidaan mahdollisesti tunnistaa ajaneen jonkinlaista totalitarismia. Mielenosoituksen symbolit tulevat katsojille näkyviin vasta, kun on jo liian myöhäistä tehdä asialle mitään. Katsojat jäävät eduskuntatalon edustalle yksin mietteidensä ja Nato-ilmapallojensa kanssa, sillä mielenosoituksen lopuksi esiintyjät viedään mustilla pakettiautoilla pois katsojien näkyvistä ja muut mielenosoitusmateriaalit kerätään nopeasti pois.

Jos ”Pahan omantunnon päivässä” sivustakatsoisuus näyttäytyy ironisessa valossa omahyväisenä positiona suhteessa todellisiin demokratiakamppailuihin, *Valvoissa* se näyttäytyy epädemokraattisten voimien keskeisenä työkaluna ja voimavarana. Katsojan näennäiset valinnanmahdollisuudet ja toistuvat kutsut esittää arvostelmia luovat illuusion valtaa aktiivisesti käyttävästä toimijasta. Katsojille luodaan myös kuva salatun tiedon äärelle löytämisestä (tai ainakin uteliaasta vilkuilusta) ja olemassa olevaan kansanliikkeeseen tai kollektiiviseen voimaan osallistumisesta. Lopputulos on kuitenkin valinnoista riippumatta sama: ajelehtiminen osaksi ennalta määrättyä speaktaakkelia, jossa esityksen katsoja ei olekaan osa yleisöä, vaan osa jonkun muun jotain toista varten pystyttämää lavastusta. L. Onervan novellin ja *Valvojen* tarjoama näköala ajelehtimisen ja demokratian suhteisiin näyttää teosten ajallisesta ja ilmaisumuodollisesta eroavuudesta huolimatta olevan samankaltainen: sivusta seuraavassa yksilössä tai niiden muodostamassa joukossa on voimaa, mutta lopulta tuo voima on sillä, joka voimalle antaa merkityksen tai kaappaa sen haltuunsa.

Lähteet

- Aarseth, Espen 1997. *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. DOI: 10.56021/9780801855788
- Ameel, Lieven 2014. *Helsinki in Early Twentieth-Century Literature: Urban Experiences in Finnish Prose Fiction 1890–1940*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. DOI: 10.21435/sflit.8
- Grönros, Eija-Riitta ym. (toim.) 2012 (2006). *Kielitoimiston sanakirja. Ensimmäinen osa*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

- Kansallisteatteri.fi (2023) Valvojat: Kaupungin yhteinen turvallisuusharjoitus. *Kansallisteatteri.fi* <https://www.kansallisteatteri.fi/esitys/valvojat> (12.6.2024)
- Kässi, Paavo 2023. Kuka valvoo valvojia? *Kiiltomato* 2.9.2023. <https://kiiltomato.net/kuka-valvoo-valvojia/> (17.5.2024)
- Parente-Čapková, Viola 2014. *Decadent New Woman (Un)Bound – Mimetic Strategies in L. Onerva's Mirdja*. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.
- Piippo, Laura 2016. "650 sivua tiivistettyä hulluutta on liikaa": Jaakko Yli-Juonikkaan *Neuromaani* (2012) elämystalouden karstana ja polttoaineena. Teoksessa *Elämykset kulttuurina ja kulttuuri elämyksinä: kulttuurintutkimuksen näkökulmia elämystalouteen*. Toim. Sanna Karkulehto, Tuuli Lähdesmäki & Juhana Venäläinen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 347–371.
- Rantanen, Tytti 2023. Valvojien syksystä vaaran sydäntalveen. *niin&näin* 4/2023. <https://netn.fi/artikkelit/valvojien-syksysta-vaaran-sydantalveen/> (17.5.2024)
- Urbinati, Nadia 2014. *Democracy Disfigured. Opinion, Truth, and the People*. Harvard: Harvard University Press. DOI: 10.4159/harvard.9780674726383